

PATRIMONIUL ARHITECTURAL AL ORAȘULUI CERNĂUȚI DIN ANII 1918 – 1940

Irina Korotun, dr. arh., conf. univ.

Universitatea Națională Iurii Fedkovici'din Cernăuți, Ucraina

INTRODUCERE

Orașul Cernăuți este un important centru religios, cultural și educativ al Ucrainei. Orașul are o suprafață de 153 km². Suprafața totală a regiunii Cernăuți are doar puțin peste 8.000 de kilometri pătrați de la malul drept al râului Nistru până la Munții Carpați. În anul 2015 populația orașului era de 264.000 locuitori. Centrul istoric al orașului s-a constituit în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XVII-lea și anul 1940. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, orașul își găsește propria înfățișare, datorită valorificării proprietăților morfologice ale terenului natural, îmbinate armonios cu specificul arhitectural al străzilor și piețelor, precum și datorită caracteristicilor de organizare a arhitecturii și planificării. În ceea ce privește rezolvarea problemelor de natură urbanistică (funcționale, de planificare, de artă), se observă o abordare complexă, adecvată construcției istorice a orașului Cernăuți.

1. PERIOADE DE FORMARE A MEDIULUI URBAN

Numărul total de obiecte de patrimoniu cultural aflate în oraș ajunge la 1.000. Din anul 2011 ansamblul arhitectural Reședința mitropoliților Bucovinei și Dalmației a fost inclus pe lista obiectivelor patrimoniului UNESCO. Perioada descrisă în acest articol este limitată la anii 1918 – 1940, perioadă în care Bucovina a făcut parte din Regatul României și cuprinde mai mult de 20 de ani. Aceasta este caracterizată prin procese intense de formare a mediului urban. Trebuie remarcat faptul că bazele structurii de planificare urbană au fost puse în perioada austriacă (1774 – 1918). Prin urmare, activitatea de planificare a construcțiilor din acea perioadă corespunde planului general de dezvoltare urbană. Arhitecții dezvoltă tendințe pozitive în formarea construcțiilor în ansamblu. Expresia ansamblului urban se păstrează, în context istoric observându-se o strategie a dezvoltării continuității în cadrul structurii formate. Toate obiectele care apar în orașul Cernăuți în această perioadă pot fi clasificate din punct de vedere tipologic după 5

criterii: cronologie, funcție, stil, topografie, tehnologie de construcție. Cronologic putem diferenția următoarele perioade:

- 1918 – 1920 – instabilitate, construcție selectivă;
- 1920 – 1924 – stabilitate relativă, dezvoltare industrială, reforma agricolă;
- 1924 – 1934 – instabilitatea politică și socială, criza economică;
- 1934 – 1936 – o stabilitate relativă (coincide cu anii de guvernare a prim-ministrului Gheorghe Tătărescu, a bucovineanului Ion Nistor);
- 1936 – 1937 – un nou val de criză economică;
- 1938 – 1940 – dictatura regală, desființarea constituției, dizolvarea guvernului.

De fapt, faza activă a procesului de construcție se desfășoară pe o perioadă de șapte ani: 1920 – 1924 și 1934 – 1937.

La nordul Basarabiei, în perioada stăpânirii țariste, orașul Bălți era proprietatea particulară a boierilor catargi, această situație economico-juridică fiind total neprielnică creației și circulației valorilor culturii spirituale.

2. ARHITECTURA INDUSTRIALĂ

Arhitectura industrială este constituită din construcții publice, industriale și rezidențiale. Arhitectura industrială este reprezentată de întreprinderile care faceau parte din industria ușoară și alimentară. Activitățile acestora au contribuit la dezvoltarea economică a orașului și a regiunii. Unele dintre ele au funcționat o lungă perioadă de timp și în epoca sovietică. Au existat deficiențe în ce privește locația lor pe malul râului Prut, care a creat obstacole în calea dezvoltării urbane a unor zone de agrement, precum și în amenajarea malurilor râului. Analiza detaliată a caracteristicilor acestui grup tipologic nu fac obiectul cercetării noastre.

3. CLĂDIRILE PUBLICE

Clădirile publice corespundeau necesităților societății și au avut o funcționalitate largă: de cult, medicale, de învățământ, centre de recreare, de transport (aeroport), sportive (stadionul central în aer liber al orașului Cernăuți).

4. ARHITECTURA ECLEZIASTICĂ

Arhitectura ecleziastică. Stil neobrâncovenesc: Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, str. Storojinetska, 35; Biserica Sf. Nicolae str. Ruska, 37; Biserica Înălțarea Domnului, str. Ruska, 235 (suburbia Horecea); Biserica Sfintei Treimi, str. Zolochivska, 1.

În centrul istoric: Biserica Sf. Nicolae str. Ruska, 37. Temelia bisericii a fost pusă în 1927. Cu binecuvântarea Mitropolitului Bucovinei, Hotinului și a Maramureșului Nectarie, lăcașul a fost proiectat de arhitecții Walter Shtyuben-Kirchner, Joseph Lehner și Virgil Ionescu. După o pauză de 10 ani, construcția a fost finalizată sub supravegherea arhitecților Virgil Ionescu, Radyzhevskii și a arhitectului-șef al Mitropoliei Bucovinei Alexandru Ivanov. Cupola din centru se bazează pe 12 clădiri – tambur, cu deschideri lungi arcuite care umplu geamurile din sticlă cu vitralii. Sub cupolă e pictat Mântuitorul. Autorul vitraliilor e celebrul pictor bucureștean – G. Kirovych. Cadrul metalic pentru vitralii a fost realizat de către meșterul William Swiderski. Conform voinței Mitropolitului Visarion, celelalte 4 cupole mai mici au fost realizate cu ferestre în formă de spirală, în stil neobrâncovenesc, drept exemplu servind locașul unde își dorm somnul cel de veci, membrii casei regale române – catedrala Curtea de Argeș.

Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, strada Storojinetska, 35. A fost finalizată la 6 decembrie 1936. Proiectul bisericii a fost realizat la biroul de arhitectură al Mitropoliei Bucovinei, de către Virgil Ionescu. Construcția a fost supravegheată de arhitecții Ivanov și Ionescu. Cărămida a fost adusă de la fabrica de cărămidă Patria din Cernăuți, iar metalul din București. Lucrările de acoperire a bisericii au fost efectuate de firma Construcția Metalurgică sub conducerea lui Constantin Atanasiu din Iași. Catapeteasma a fost tăiată în lemn de meșterul bucureștean Grigore Dumitrescu, pictura catapetesmei a fost realizată de absolventul Academiei de Arte din Iași, Vasile Hudych.

Biserica Sfintei Treimi, str. Zolochivska, 74. Arhitect Virgil Ivanov. Construcția a început la 22 august 1937. Cunoscutul sculptor și om de afaceri Moskaliuk a realizat o placă de marmură (în tradiția bisericească). În ziua de 22 august 1937, în prezența Mitropolitului Visarion, a primarului orașului Cernăuți Dimitrie Marmeliuc, precum și a unui număr mare de credincioși ortodocși, a fost sfințită piatra de temelie pentru noua construcție. În fondurile mitropoliei Bucovinei se păstrează planurile, bugetul și corespondența referitoare la construcția bisericii. Planurile și schițele lăcașului au fost efectuate de arhitectul Virgil Ionescu (în unele

surse Ivanov). El a asigurat conducerea generală a lucrărilor de construcție. În timpul construcției, la cererea Mitropolitului, au fost ușor modificate forma cupolelor bisericii și forma acoperișului. La început, se preconiza ca ramele ferestrelor să fie făcute din lemn, însă până la urmă acestea au fost realizate din metal. Sticla pentru geamuri era pregătită de firma lui Anton Vaingast din Cernăuți. A fost o sticlă deosebită, cu nuanțe de galben, așa-numita sticlă „de catedrală”. Două vagoane de parchet au fost aduse din București, produse de firma Camber. Lucrările de electrificare au fost realizate de Emanuil Biun. Catapeteasma a fost tăiată în lemn de meșterul bucureștean Grigore Dumitrescu. Iconostasul a fost pictat de renumitul pictor George Lowendal. La finisarea lucrărilor, meșterul Moskaliuk a lăsat o inscripție despre construcția bisericii Sfânta Treime din suburbia Clocucica. Biserica Înălțarea Domnului, str. Ruska, 235. Arhitecți: Virgil Ionescu și Alexander Ivanov. Catapeteasma a fost tăiată în lemn de stejar de cunoscutul meșter bucovinean Grigorie Dumitrașu. Inscripția din biserică ne aduce la cunoștință că acest lăcaș sfânt a fost construit cu fonduri de la Mitropolie și sfințit în prezența Mitropolitului Bucovinei, Hotinului și a Maramureșului Visarion, precum și a numeroși preoți și enoriași în ziua de 21 noiembrie 1938.

5. FUNCȚIONALISM

Funcționalism: str. Kobylanska, 35-37; str. Universitetska, 12; str. Universitetska, 13; str. Bohomoltsia, corpul Universității de Medicină (fostul cămin studentesc I. Nistor); Palatul Național: piața Teatral'naya, 6 (Palatul Regele Mihai). Principiile funcționalismului: geometrism, renunțarea la decoruri, dominarea liniilor drepte etc. Aeroportul. În anul 1930 Guvernul României a luat decizia de a construi în orașul Cernăuți un aeroport. Atât aerodromul, cât și aeroportul au fost construite cu sprijinul financiar al Ministerului Industriei și Comerțului, al Asociației Române de promovare a aviației «ARPA», al prefecturii județului Cernăuți și al primăriei orașului Cernăuți. În ziua de 12 octombrie 1930, în prezența primarului orașului și a unui număr mare de locuitori ai orașului Cernăuți a fost așezată piatra de temelie a viitorului aeroport. În data de 24 mai 1933 regele Carol al II-lea al României, în prezența reprezentanților guvernului și a mai multor bucovineni a inaugurat aeroportul. Acest eveniment a fost descris de ziarele «GLASUL BUCOVINEI» № 4056 din 24.05.1933 și «CZERNOWITZER MORCENBLATT» № 4438 din 28.05.1933. În 1937, ziarul «UNIVERSUL» a menționat că aeroportul orașului Cernăuți este un

Figura 1. a) Biserica Sf. Nicolae str. Ruska, 37; b) Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, str. Storojinetska, 35; c) Biserica Sfintei Treimi, str. Zolochivska 74; d) Biserica Înălțarea Domnului, str. Ruska, 235 (suburbia Horecea).

Figura 2. a) Aeroportul; b) Corpul Facultății de Științe Naturale și Geografie a Universității din Cernăuți (în prezent – Institutul de Biologie, Chimie și Resurse Biologice al Universității Naționale din Cernăuți Iu. Fedkoviici) str. L. Ukrainka, 25, arhitect Jakob Jelinek.

monument arhitectural unic la vremea sa și unul dintre cele mai bune aeroporturi din Europa de Est. Exploatarea regulată a aeroportului a început abia în 1937. Primele zboruri regulate au fost efectuate pe ruta Varșovia – Cernăuți – București, Moscova – Praga [2].

Corpul Facultății de Științe Naturale și Geografie a Universității din Cernăuți (în prezent – Institutul de Biologie, Chimie și Resurse Biologice al Universității Naționale din Cernăuți Iu. Fedkoviici), stil art-deco (Ambassador Hotel, București, anii 30, timpul domniei regelui Carol al II-lea).

Figura 3. a) Biblioteca Științifică a Universității Cernăuți 1938-1956, arhitectul Leon Silion; b) Corpul Facultății de Drept al Universității din București, arhitect Petru Antonescu, 1935.

În data de 12 octombrie 1935 a avut loc deschiderea festivă de către istoricul Ion Nistor, politician și om de stat al Austro-Ungariei și României, membru al Academiei de Științe din România, savant, pedagog, rector al Universității din

Cernăuți (1920 – 1921, 1933 – 1940).

Biblioteca Universității Naționale din Cernăuți Iu. Fedkoviici. Așezarea pietrei de temelie a avut loc în data de 24 octombrie 1938. Arhitect Leon Silion (arhitect al clădirii Ministerului Muncii din România). În timpul celui de-al doilea Război Mondial, construcția a fost întreruptă pentru o perioadă și finalizată în 20 iulie 1956. Clădirea are trăsături comune cu Corpul Facultății de Drept al Universității din București care a fost proiectat de arhitectul Petru Antonescu în stil neoclasic și a fost finalizat în 1935 (pe fațadă găsim situate statuile lui Licurg, Solon, Cicerone, Papinian și Iustinian – cei cinci mari juriști din antichitate).

Școala primară de fete „Oltea Doamna” str. Holovna, 131. Școala de pe str. Shcherbaniuk. Căminul de ucenici Ion Nistor, str. Aurel Onciul. Deschiderea a avut loc pe data 18 iunie 1936. Lucrările de construcție au început pe 9 noiembrie 1934. După cum remarcă revistele din acea vreme, la deschidere a participat ministrul muncii Ion Nistor, care a menționat că actualmente pe ordinea de zi se află satisfacerea nevoilor oamenilor muncii. În conformitate cu legea „Cu privire la pregătirea profesională”, adoptată în aprilie 1936, grija pentru muncitorii tineri, crearea unor condiții bune de învățământ și trai au devenit o prioritate a statului. Clădirea cu etaje, poate găzdui 300 de elevi. A fost întreținută pe banii Ministerului Muncii. În proiect a

fost prevăzută o bibliotecă publică, săli pentru instruirea profesională a viitorilor meşteri, cinema, duşuri, spălătorie, sală de mese. Clădirea ocupă o suprafaţă de 1500 m², lungimea faţadei – 80 metri.

Căminul a fost construit în mai puțin de 2 ani. Astăzi în această clădire e situat corpul nr. 2 al Universităţii de Medicină din Cernăuţi.

Figura 4. a) Căminul preoţesc greco-oriental, str. Kotsyubynskoho, 7; b) Clădirea primăriei din Bucureşti, arhitect Petre Antonescu.

Merită remarcat faptul că aproape toate clădirile publice ridicate în Cernăuţi în perioada interbelică, sunt strâns legate de numele lui Ion Nistor.

Noul sediu al Casei de Asigurări Sociale a fost deschis pe 18 iunie 1937. O clădire cu trei etaje și cu subsol. Aici a fost deschis un cabinet de radiologie, secții de dermatologie, pediatrie, laboratoare, o farmacie, baie, secția de spitalizare și camere administrative. Casa acoperea nevoile județelor Cernăuți, Storojineț și Hotin și, în conformitate cu legea privind asigurările sociale, se ocupa de asigurarea salariaților angajați în fabrici, uzine precum și la întreprinderile private în caz de accidente. Alte categorii de lucrători (funcționari, fermieri) își aveau propriile instituții speciale de asigurare. Casa se ocupa de asigurarea obligatorie a tuturor lucrătorilor din industrie și comerț din ținut, desemnarea și plata pensiilor, acordarea asistenței financiare victimelor accidentelor. Ca să ne putem da seama de câtă activitate se desfășura aici, merită să reținem că la 30 septembrie 1937 numărul persoanelor asigurate era de 33416.

Palatul Telefoanelor. Construit în 1937, str. Universitetska, 5. Arhitect Constantin Nanescu. Clădirea avea două etaje, cadru de beton armat. Fundațiile erau tot din beton. Înălțimea încăperilor de la subsol este de 3,1 m, grosimea pereților pe exterior – 1,3 m, restul pereților au o grosime de 1 m. Înălțimea încăperilor varia la etajul 1 între 3,65 m până la 4 metri, la etajul 2 fiind de 5 metri. Tavanele din beton armat, acoperișul în trei ape. În anul 1963 i s-a mai adăugat un etaj.

Arhitectura rezidențială. Dacă în construcția clădirilor publice criza economică a lăsat o amprentă mai adâncă atunci, în arhitectura rezidențială, această criză nu a fost resimțită aproape deloc.

Potențialul carcasei centrului orașului, cu o

suprafața totală de 226 hectare (inclusiv zonele verzi), a permis creșterea numărului populației de 3 ori, de la 30.000 locuitori în 1918 la 111.000 în 1940, când orașul devine al doilea în România după numărul de locuitori (după capitala București) tabel. Arhitectura rezidențială a acestei perioade e prezentată prin clădiri cu mai multe apartamente, cu mai multe etaje, blocuri cu secțiuni ce formau un complex întreg, case particulare cu unul sau mai multe apartamente, vile. Stiluri predominante: istorism, istorism românesc (până în 1925), art-deco, neobrâncovenesc (1924 – 1937), funcționalism (1937 – 1940).

Între anii 1918 – 1924 observăm o preocupare pentru crearea unor noi modele estetice în arhitectura rezidențială. Se formează imagini noi ale orașului. Se folosesc reminiscențe ale stilului brâncovenesc.

6. STILUL NEOROMÂNESC

În arhitectura României a anilor 1910 - 1930 o deosebită dezvoltare cunoaște o nouă tendință, bazată pe întrebuițarea elementelor arhitecturii populare românești din secolele XVI – XVIII: arcade pictate, ornamente specifice împletite, acoperișuri din țiglă. Clădirile de pe străzile 28 Iunie nr.27, Kotsyubynskoho, 7, Universitetska, 15, Suvorova 7, au trăsături comune cu lucrările lui Petre Antonescu, Victor Ștefănescu, Paul Smărăndescu (clădirea primăriei din București, Institutul de Geologie din București, hotel Carol Parc din București, Ghica Avenue).

Clădirea căminului preoțesc, proiectat de arhitectul Tadeusz Kosowski, e una dintre cele mai reușite modele ale stilului neoromânesc (neobrâncovenesc) în Cernăuți. Casa a fost construită în 1929, drept cămin pentru angajații mitropoliei, cu camere de oaspeți și camere pentru delegațiile oficiale. În

perioada postbelică, clădirea a fost transformată în casa de locuit pentru profesorii universitari.

Palatul Grănicerilor (în stil neoromânesc). Din același stil arhitectural fac parte și unele clădiri rezidențiale, inclusiv și cea mai mare casă de acest gen, de la intersecția străzilor Goethe – Universitetska, 15. Tot aici merită a fi menționate și casele de pe străzile: Boyarka, 22, Peterhofska, 1, Griboyedova, 1, care la acea vreme au fost construite la periferia orașului. Clădirile de acest fel se deosebesc printr-o înaltă calitate a construcției, sistem de planificare perfect precum și aranjament tridimensional deosebit.

O perioadă ce merită a fi remarcată în arhitectura publică și rezidențială a orașului Cernăuți este marcată de stilul internaționalist sau funcționalismul anilor 30. Stilul dominant, funcționalismul, se caracterizează prin forme liniare stricte în decor. În casele din clasa „Lux” se micșorează înălțimea locuințelor (de la 4, 5 m până la 3,5 m), sunt optimizate deciziile de planificare a clădirilor rezidențiale și publice, fiind folosite principiile funcționalismului – zona funcțională a apartamentelor. În funcție de locația urbană, deosebim trei feluri de clădiri: de la colțul străzilor, de rând (cu blocări bilaterale, cu curți interioare – așa-numitele „fântâni de lumină”), pasaje. La parter sunt amplasate magazine, cafenele, birouri, înălțimea tavanului ajungând la 6 metri. Deasupra parterului, la etajul întâi, sunt proiectate apartamente rezidențiale cu confort sporit.

Principala diferență în planificarea clădirii este lipsa arcei de trecere (a porții), în locul căreia apare un nod de intrare perfecționat cu ușă din față și marchiză. Adeseori putem întâlni ușa din spate cu o scară separată pentru servitori, livrarea produselor alimentare, precum și a combustibilului.

Simetric în plan și pe fațadă, blocul – secțiune compusă din 8 – 10 apartamente, câte două pe fiecare etaj, cu o înălțime de 4 – 5 etaje, dimensiuni exterioare de 12 x 20 metri. Clădirile rezidențiale cu mai mult de 4 etaje erau amenajate cu ascensoare. Există mai multe feluri de configurații de planificare a secțiunilor unghiulare: unghi ascuțit ; segment; unghi de 90 de grade, precum și opțiuni de inserții, ce repetă direcția străzii. Planificarea și schema constructivă a clădirilor ne îndreaptă spre concluzia de dezvoltare a tipizării și unificării în construcții. Pasul pereților de bază este de 6 și 4 metri. Unitatea de planificare structurală a casei de locuit e un apartament cu 3 camere, cu hol, cu o suprafață de 80 – 90 m.p. Ea are o serie de avantaje semnificative față de apartamentele din casele mai vechi: camere separate; orientarea apartamentului pe două părți; lumină naturală în toate camerele, inclusiv și în WC (a doua lumină), existența salonului cu ieșire în birou, camera comună și dormitor, camere de

utilitate, cămară, camera servitoarei; baie și WC – separat; dormitor conectat cu baia. Fiecare apartament are 2 balcoane: pe fațada principală și în curte. Înălțimea etajului e de 3,8 m, înălțimea tavanelor – de 3,5 m. Reducerea înălțimii spațiilor cu 0,5 m. nu înrăutățește confortul datorită setărilor optime ale parametrilor camerei, ce au o configurație aproape pătrată, cu o suprafață de 18 – 20 m.p., prin care se atinge un volum al camerei satisfăcător și favorabil psihologic.

Materialele de construcții și tehnologiile. Fațada și decorarea scării casei sunt factori determinanți în ceea ce privește interesul comercial și, prin urmare, au fost realizate cu sârguință. Un factor determinant în ceea ce privește activizarea în construcții îl are creșterea dezvoltării industriei grele, fabricarea produselor din metal, utilizarea betonului armat. Un rol aparte în acest proces l-a avut Uniunea Industriașilor din România, personalități din rândul industriașilor, ca Aristide Blank, Nicolae Malaxa, Max Auschnitt (conducătorul unei mari societăți pe acțiuni, președintele Asociației Generale a Producătorilor Banatului, reprezentant al comunității evreiești românești, conducător de companii, inclusiv a Societății Române de Telefoane) ș.a. Nicolae Malaxa împreună cu arhitectii George Constantinescu – Horia Creangă (arhitectură industrială) au pus bazele industriei grele și a producerii construcțiilor metalice. Pentru decor este folosit un material nou – tencuiala cu terasit de înaltă calitate, cu nuanțe gri-închise. Arhitectura funcționalismului a fost de fapt una universală: într-un deceniu și jumătate, în condiții de consolidare, s-au construit mai mult de o sută cincizeci de case în centrul orașului, la colțuri de străzi precum și în spații unde încă mai lipseau construcții.

CONCLUZII

Arhitectura perioadei interbelice se caracterizează prin decizii de planificare de înaltă calitate cu spații încăpătoare, înaltă calitate artistică, potrivit tradițiilor urbane și a influenței tendințelor arhitecturale și a modei din capitală – București. Toate acestea au contribuit la formarea identității arhitecturale a orașului Cernăuți.

Bibliografie

1. *M.Nykyrsa. Cernăuți. Eseuri documentare privind istoria străzilor și piețelor. Timpane de aur. Cernăuți. 2008, 451 pag.*
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Cernăuți>. *Aeroportul internațional, consultat 20.09.2016.*

Recomandat spre publicare: 23.06.2016.